

Топчій В.В.

Прокуратура Київської області

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті автором досліджено проблеми кримінально-правової охорони інтелектуальної власності в Україні. Автор зазначає, що одним із недоліків діяльності правоохоронних органів є відсутність належної інформаційної бази. Для подолання даної проблеми пропонується створити спеціальну базу даних, у якій містилася б інформація про законних правовласників (юридична адреса, перелік творів, що тиражуються, номери ліцензійних угод). Створення таких баз даних значно б прискорило і спростило процес розслідування справ цієї категорії. Наявність таких баз даних могло б забезпечити швидке і нескладне отримання інформації, яка цікавить орган дізнання та слідчого по кримінальній справі у сфері авторського права і суміжних прав. Також досліджено окремі кримінологічні аспекти криміналізації зазначених кримінальних правопорушень.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, авторські права, інтелектуальна власність, об'єкти авторського права, суміжні права, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони є складним явищем, сутність якого пов'язана з багатьма зовнішніми і внутрішніми чинниками, найбільш визначальні з яких характеризують: а) стан розвитку суспільства й держави; б) стан розвитку виробничих відносин та засобів виробництва; в) правовий і соціальний статус власності в державному та суспільному житті; г) її роль і місце в політичних, економічних і соціальних перетвореннях; ґ) вплив суспільства на державно-політичні процеси в країні. При цьому кожен етап розвитку людської цивілізації характеризується бажанням людини, соціальних груп, суспільства в цілому захистити те, що дає можливість продовжувати людське буття на землі або панування окремих індивідів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі вчені наголошують, що власність – це насамперед сукупність відносин, що забезпечують спосіб привласнення різних речей, можливість отримання вигоди від користування ними, характер реалізації певних інтересів; будучи економіко-правовим поняттям, воно має економічний і правовий складники [2]. Інші науковці виокремлюють ще й соціальний складник власності. Наприклад, С. Мочерний, який дотримується соціологічного підходу в розкритті змісту власності як економічно-правового поняття, зазначає,

що це відносини між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, робочої сили, предметів споживання, послуг, об'єктів інтелектуальної власності в усіх сферах суспільного відтворення [3, 21].

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті 2 Закону України «Про власність» право власності тлумачиться як урегульовані законодавством суспільні відносини щодо володіння, користування й розпорядження майном [4]. Цей Закон указував, що власність в Україні може бути в приватній, колективній і державній формах. У статті 143 Конституції України цей перелік доповнюється новою формою власності – комунальною [5]. Згідно з Конституцією всі форми власності рівні перед законом.

Інститути речового права, відомі ще у Давньому Римі, нині актуалізовані в українській цивілістиці. Римські юристи речове право уявляли як юридичний зв'язок особи з річчю – *iur in re* (право на річ). Так, Й. Покровський (1868-1920 рр.) у підручнику «История римского права» пише: «Будь-яке речове право становить деякий безпосередній юридичний зв'язок особи з річчю – *iur in rem*: річ належить цій особі, і всі інші члени суспільства зобов'язані визнавати цей зв'язок належності й не порушувати його своїми діями. Внаслідок цього будь-яке речове право має характер абсолютного в тому розумінні, що воно адресовано до всіх і у

випадку порушення захищатиметься від усіх. До чийх рук моя річ не потрапила б, я її можу зажадати собі на тій тільки підставі, що вона моя, надана мені правопорядком» [6].

При вирішенні питання щодо належності продукції до інтелектуальної власності варто ґрунтуватися на змісті її загального поняття і структури. Інтелектуальна власність складається із сукупності виключних прав на результати творчої діяльності й на засоби індивідуалізації, включаючи авторське право й суміжні права, а також право на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, знаки обслуговування, фірмові найменування, географічні зазначення (у тому числі найменування місця знаходження товару), топографії інтегральних мікросхем, конфіденційна інформація тощо). Авторське право й суміжні права, виступаючи необхідними умовами розвитку творчості, дають авторам стимул у формі визнання і справедливої матеріальної винагороди.

Об'єктом права досліджуваного виду власності може бути тільки нематеріальний об'єкт, тобто результат інтелектуальної, творчої діяльності [7]. Однак він сприймається іншими особами й відтворюється тільки за умови, що буде певним чином об'єктивованим, тобто набуде матеріальної форми (наприклад наукові розробки надруковують у збірнику наукових праць, розмістять у вигляді тексту на електронному та іншому носії). При цьому право власності на річ (на матеріальний носій) не залежить від права інтелектуальної власності (ч. 1 ст. 419 ЦК України).

Право інтелектуальної власності складається з особистих майнових і особистих немайнових прав. У юридичній літературі справедливо наголошується, що особисті немайнові права є невідчужуваними й не залежать від майнових [8]. Згідно з ч. 1 ст. 423 ЦК України особистими немайновими правами інтелектуальної власності є: а) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником) об'єкта права цієї власності; б) право перешкоджати будь-якому посяганню на таке право, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права такої власності; в) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [9].

Тож, як бачимо, від розв'язання проблеми створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності у світовій соціально-економічній системі. А від цього,

у свою чергу, – перспективи створення робочих місць у нових галузях, які визначають обличчя світової економіки XXI століття – економіки, що базується на знаннях. Це і питання створення цивілізованого ринкового середовища, де і підприємці, і споживачі були б надійно захищені від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності, виробництвом фальсифікованих товарів. Саме цим визначається актуальність проведеного в Києві нещодавно «круглого столу» на тему: «Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні», організованого Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. У ньому взяли участь близько 200 представників органів державного управління, посольств кількох країн, організацій сфери патентування та реєстрації авторських прав, Національної академії наук і недержавних науково-дослідних організацій, провідних засобів масової інформації.

Проблеми охорони інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Унаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної світової економіки вони дедалі більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою, та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Процеси інтелектуалізації досягли надзвичайно високої інтенсивності, немислимої ще десятиліття тому. Нині у світі діють понад 4 млн патентів; щороку подається приблизно 700 тис. заявок на патентування; дохід від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти становив 100 млрд дол.

Важливо враховувати, що в основному вже сформувалася глобальна система регулювання охорони інтелектуальної власності. Україна повинна адаптуватися до неї, якщо планує розвиватися як складова частина світового господарства, а не як економіка, відмежована від світових тенденцій соціально-економічного й технологічного розвитку. За останні роки Україна значно активізувала процес входження в світові структури, що регулюють інтелектуальну власність, і вже є учасницею 15 з 26 універсальних міжнародних конвенцій і договорів у цій сфері.

Велике значення для ефективної охорони інтелектуальної власності має процес входження України в регіональні європейські структури регулювання цієї сфери, і передусім у структури Європейського Союзу. На цьому напрямі також є нерозв'язані проблеми – невизначеність позиції

України щодо Євразійської патентної конвенції та налагодження відносин із Євразійською патентною організацією, відсутність перспективних програм взаємодії з Європейським патентним відомством і Відомством із гармонізації на внутрішньому ринку (товарні знаки ЄС).

Слід підкреслити, що протягом останнього десятиліття в Україні відбувався досить інтенсивний процес становлення системи охорони інтелектуальної власності.

У сукупності проблем охорони інтелектуальної власності в Україні найгострішими є такі: охорона комп'ютерних програм і баз даних (відзначили 65,3% опитаних УЦЕПД експертів), захист від недобросовісної конкуренції (55,6%), охорона знаків для товарів і послуг (товарних знаків) – 52,1%, охорона виробників аудіовізуальної продукції – 50,0%.

Низькі стандарти захисту інтелектуальної власності в Україні значною мірою визначаються браком кваліфікованих фахівців у цій сфері, позаяк вона вимагає досить великого обсягу спеціфічних знань.

Нарешті, слід зазначити, що серед головних причин недостатнього рівня ефективності охорони інтелектуальної власності українських фізичних і юридичних осіб за кордоном фахівці найчастіше називають «відсутність у держави коштів на патентування та здійснення реєстра-

ційних процедур за кордоном» (54,8% відповідей експертів), «низький рівень правової культури в країні» (46,6%), «відсутність належних знань й інформації про порядок захисту інтелектуальної власності за межами України» (45,2%) [10].

У зв'язку з порушенням авторського права і суміжних прав можлива загроза національній економіці, що знаходить свій прояв, по-перше, через приховування від оподаткування значних сум прибутку виробниками контрафактної продукції; по-друге, через недовіру інвесторів у зв'язку з неналежним рівнем захисту права інтелектуальної власності, зниженню інвестиційної та інноваційної активності [11, с. 213].

Висновки. Виходячи із зазначеного можна зауважити, що одним із недоліків діяльності правоохоронних органів є відсутність належної інформаційної бази. Для подолання вищевказаної проблеми необхідно створити спеціальну базу даних, у якій містилася б інформація про законних правовласників (юридична адреса, перелік творів, що тиражуються, номери ліцензійних угод). Створення таких баз даних значно б прискорило і спростило процес розслідування справ цієї категорії. Наявність таких баз даних могла б забезпечити швидке і нескладне отримання інформації, яка цікавить орган дізнання та слідчого по кримінальній справі у сфері авторського права і суміжних прав [12].

Список літератури:

1. Власність як об'єкт кримінально-правової охорони. URL: <http://referat-ok.com.ua/pravo/vlasnist-yak-objekt-kriminalno-pravovoi-ohoroni> (дата звернення: 01.11.2018).
2. Мочерний С.В., Устенко О.А. Основи економічної теорії : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ, 2009.
3. Основи економічної теорії : підруч. / за заг. ред. Л.С. Шевченко. Харків, 2008. С. 54.
4. Основи економічної теорії : підруч. / за заг. ред. О.О. Мамуляк. Київ, 2003. С. 48–49.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Покровский И.А. История римского права. СПб., 1998. С. 317.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О.В. Дзери. Київ, 2005. Т. 1. С. 703.
8. Авдеева Г.К. Судова експертиза контрафактної аудіовізуальної продукції : монографія / за ред. В.Ю. Шепітька. Харків, 2006. 44 с.
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 27.02.2019).
10. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання. URL: https://dt.ua/SOCIETY/ohorona_intelektualnoyi_vlasnosti_v_ukrayini_problemi_y_rozvyazannya.html (дата звернення: 27.02.2019).
11. Ієвіня О.В. Порушення прав інтелектуальної власності у контексті вступу до Європейського Союзу та Національної безпеки України. URL: http://www.uuis.com.ua/files/Section_4.pdf. – С. 211–215 (дата звернення: 27.02.2019).
12. Мельникова Т.В. Проблеми кримінально-правової охорони авторського права і суміжних прав. URL: <http://intkonf.org/melnikova-t-v-problemi-kriminalno-pravovoyi-ohoroni-avtorskogo-prava-i-sumizhnih-prav/> (дата звернення: 01.03.2019).

ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

В статье автором исследованы проблемы уголовно-правовой охраны интеллектуальной собственности в Украине. Автор отмечает, что одним из недостатков деятельности правоохранительных органов является отсутствие надлежащей информационной базы. Для преодоления данной проблемы предлагается создать специальную базу данных, в которой содержалась бы информация о законных правообладателях (юридический адрес, перечень произведений, тиражируются, номера лицензионных соглашений). Создание таких баз данных значительно бы ускорило и упростило процесс расследования дел этой категории. Наличие таких баз данных могло бы обеспечить быстрое и несложное получения информации, которая интересует орган дознания и следователя по уголовному делу в сфере авторского права и смежных прав. Также исследованы отдельные криминологические аспекты криминализации указанных уголовных правонарушений.

Ключевые слова: *уголовно-правовая охрана, авторские права, интеллектуальная собственность, объекты авторского права, смежные права, уголовная ответственность.*

PROBLEMS OF CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE

In the article the author investigates the problems of criminal law protection of intellectual property in Ukraine. The author notes that one of the shortcomings of the activity of law-enforcement bodies is the lack of a proper information base. In order to overcome this problem, it is proposed to create a special database containing information on the legal rights holders (legal address, list of duplicate works, license agreement numbers). Creating such databases would have greatly accelerated and simplified the process of investigating cases of this category. The availability of such databases could provide quick and easy access to information that is of interest to the inquiry authority and investigator in a criminal case in the field of copyright and related rights. Also some criminological aspects of criminalization of these criminal offenses are investigated.

Key words: *criminal law, copyright, intellectual property, copyright objects, related rights, criminal liability.*